

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

CZĘŚĆ I. O FUNDAMENTACH HISTORYCZNEGO MYŚLENIA ARCHEOLOGÓW

Refleksje nad myśleniem historycznym archeologów	11
Metodologiczna struktura syntez w archeologii i prahistorii. Uwagi dyskusyjne	19
Rola przestrzeni w narracji historycznej	27
Archeologia a przeobrażenia światopoglądowe	33
Archeologia a ideologia	39
Archeologia wobec transformacji politycznych w Europie Środkowej	45
Wpływ Gordona Childe'a na materialistyczną koncepcję badań pradziejów Europy Środkowej	53

CZĘŚĆ II. „SZKOŁY NAUKOWE” W POLSKIEJ ARCHEOLOGII OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

„Szkoły naukowe” w polskiej archeologii okresu międzywojennego	65
Wizja archeologii Józefa Kostrzewskiego	77
Syndrom koncepcji Józefa Kostrzewskiego w polskich badaniach nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza w latach 1939-1989	81
Próba rekonstrukcji myślenia teoretycznego Leona Kozłowskiego	93

**CZĘŚĆ III. O NAUCZANIU HISTORII I ROLI
ARCHEOLOGICZNYCH BADAŃ REGIONALNYCH**

Refleksje nad historią	107
W poszukiwaniu sensu historii regionalnej	115
Teoretyczne aspekty archeologicznych badań regionalnych	119
Historia Pałuk a nowe tendencje w historiografii	127
Potoczna pamięć przeszłości a nauczanie historii	131
Spory wokół podręczników historii	137
Archeologia bezrefleksyjna a metodologia historii	143
Zabytki archeologiczne i ich znaczenie w ochronie dziedzictwa kulturowego oraz procesie nauczania historii	151
Bibliografia	161
Nota źródłowa	173
Posłowie	175

WSTĘP

Zasadniczym tematem prezentowanych rozważań jest poszukiwanie przesłanek myślowych na temat historycznego myślenia archeologów. Po ukończeniu studiów archeologicznych, a zwłaszcza po uzyskaniu doktoratu z archeologii, nurtował mnie problem, w jakim stopniu archeologia jest historią, a jeżeli tak, to czy dyscyplina, którą uprawiam, nie zostanie przez nią zmarginalizowana? Miałem to szczęście, iż trafiłem tuż po doktoracie na seminarium jednego z najwybitniejszych historyków i metodologów historii – profesora Jerzego Topolskiego. W trakcie spotkań seminaryjnych coraz bardziej zaczynał mnie interesować problem: Jak ja – jako archeolog – myślę, skoro tak, a nie inaczej wyobrażam sobie świat badany i w jaki sposób prezentuję wyniki swoich dociekań?

Podczas dyskusji z historykami doszedłem do przekonania, że archeolog jest historykiem, a źródła archeologiczne – źródłami historycznymi. Przekonanie to pogłębiało się w trakcie prowadzonych przeze mnie badań. Byłem jednak przeświadczony, iż zasadniczą różnicą między archeologią badającą społeczeństwa przedpiśmienne a historią, jak trafnie sformułował to Henryk Mamzer (2012), są źródła. W swojej praktyce badawczej archeolog musi się więc posługiwać określonymi założeniami myślenia historycznego, które są kulturowo uwikłane i historycznie zmienne. Jakie są zatem fundamenty myślenia historycznego archeologów? Temu zagadnieniu starałem się przyjrzeć w zawartych na łamach tej książki przemyśleniach.

Na pierwszy rzut oka wydawać by się mogło, iż poszczególne teksty mają luźny związek z myśleniem historycznym archeologów, praktykowanym w tzw. sferze akademickiej. Zastanawiałem się jednak, jak archeolodzy myślą o przeszłości, jak o niej mówią i jak piszą. Doszedłem do wniosku, iż z takiego a nie innego wyobrażanego sobie świata wynika historiograficzny jego obraz. Tak naprawdę „wszystko co wiemy, co przeżywamy i co traktujemy jako przeszłość

znajdowaną w historiografii, bierze się z doświadczenia myślenia o niej, a nie z niej samej” (Wrzosek 2009, s. 9). W orbicie moich zainteresowań znalazły się więc zagadnienia, które – być może w sposób niedoskonały – starałem się rozwinąć w prezentowanych tu szkicach.

Praca składa się z 19 artykułów, podzielonych na trzy części. Pierwsza z nich zawiera siedem artykułów poświęconych rozważaniom o szeroko pojętym myśleniu historycznym archeologów; w drugiej części zebrano cztery teksty dotyczące wiodących „szkół naukowych” w polskiej archeologii w międzywojniu, a w trzeciej osiem opracowań z zakresu nauczania (metodologii) historii i roli archeologicznych badań regionalnych.

Poszczególne fragmenty książki były wcześniej publikowane, niekiedy w trudno dostępnych czasopiśmie, część z nich to znacznie zmienione wersje referatów wygłoszonych na różnych konferencjach. Niektóre z rozważań nie były dotychczas drukowane, a włączone do tego tomu zostały, aby pełniej ukazać moje wyobrażenie na temat historycznego myślenia archeologów.

*

Książkę tę poświęcam pamięci mojego nauczyciela i przyjaciela profesora dra Jerzego Topolskiego – wybitnego metodologa historii, który z cierpliwością godną podziwu wprowadzał mnie w tajniki teorii wiedzy historycznej i nauczył mnie tego, czym jest historia i w jaki sposób powstaje historyczny obraz świata oraz jak zmieniają się zasady jego tworzenia.

Janusz Ostoja-Zagórski